

їх участь у різних видах творчої діяльності. Щоб зберегти свою національну самобутність у сучасній масовій музичній культурі, потрібно повернутися до українських національних джерел як дієвого засобу формування національної свідомості. Це питання, на нашу думку, є актуальним, і тому потребує подальших досліджень.

Список використаних джерел:

1. Естетика: навч. посіб. / М. П. Колесников, О. В. Колесникова, В. О. Лозовий та ін.; за ред. В. О. Лозового. – К.: КНЕУ, 2007. – 208 с.
2. Борисова Т. Б. Мистецтвознавчі аспекти підвищення кваліфікації працівників культури / Т. Б. Борисова // Актуальні питання культурології. – Рівне: РДГУ, 2GG6. – Вип. 4. – С. 144.
3. Перловский Л. Эволюция сознания и музыки / Л. Перловский // Звезда. – 2005. – № 8. – С. 192-223.

Іванцова Т.М.

*учитель української мови та літератури,
Криворізька загальноосвітня школа I-III ступенів № 114*

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМСТІ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ І В ПОЗАКЛАСНІЙ РОБОТІ

Протягом багатьох століть наш багатостраждальний народ бореться за свою культуру, за свою незалежність, за своє право бути народом, який має свою мову, свою територію, свій історично-культурний досвід, національний характер, свого ментальність.

Концепцією національно-патріотичного виховання дітей і молоді визначено національну спрямованість освіти, що органічно поєднана з історією і традиціями українського народу.

Формування самосвідомості, особистості учнів на зразках творів славетних художників слова, які не дали українській мові канути у безвість, зберегли любов до своєї Батьківщини, до свого народу, – першочергова задача вчителя української мови та літератури, який на фактах із біографічних даних письменників навчає учнів боротися, долати перешкоди, бути справжнім громадянином своєї країни. Адже слово – це цілюща криниця, з якої знову відроджуються народ. Слово, мова не дають йому загинути.

Актуальність теми «Формування національної самосвідомості» є особливо важливою в наш час, оскільки національна самосвідомість – це усвідомлення людиною належності до певної нації. Сама ж належність базується на позитивному ставленні до культури, історії нації.

Мова – єдиний спільний знаменник нації, вищий прояв її культурної самобутності. На нерозривний органічний зв'язок мови і нації вказав академік Д. Овсянико-Куликовський ще у 1922 році. Він писав: «Рідною мовою визначається національність людини, бо саме цією, а не якоюсь іншою мовою встановлюється зв'язок людини з національним середовищем, тобто з іншими

людьми, для неї ж мова є «своєю», «рідною». Фактично, за загальним правилом, рідна мова зв'язує людину з його батьківщиною, з його вітчизною».

Для того, щоб діти стали народом, треба, щоб ланцюг державності не переривався. Кожне покоління повинно виховуватись у народному дусі, на ідеях та засадах українства в дусі українського патріотизму. Формуванню національної свідомості дітей, зростанню інтелектуального потенціалу і вчителя, і учнів сприяють уроки з літератури та мови з використанням краєзнавчо-народознавчого матеріалу. Оскільки метою української літератури є виховання національно свідомого громадянина України, формування й утвердження гуманістичного світогляду особистості, національних і загальнолюдських цінностей, елементи народознавства і краєзнавства потрібно використовувати як під час вивчення програмних творів з української літератури, так і на уроках української мови.

Тож перед викладачем-словесником постає важливе завдання сформувати національно-мовну особистість, яка має володіти наступними вміннями та навичками:

- виявляти інтерес до вивчення української мови, відчувати потребу у здобутті знань і виробленні комунікативних умінь;
- створювати тексти, використовуючи різні мовні і мовленнєві засоби;
- імпровізувати мовлення відповідно до ситуації спілкування;
- будувати монологічний виступ, у тому числі дискусійного характеру;
- користуватися різними стилями і типами мовлення;
- дотримуватися основних правил спілкування під час монологічного та діалогічного мовлення.

Систему вправ, спрямовану на розвиток творчої особистості учнів, потрібно використовувати з урахуванням і теми, і індивідуальних особливостей учнів. Саме уроки з використанням краєзнавчо-народознавчого матеріалу збагачують емоційний світ учнів, розвивають образну пам'ять, уяву, естетичний смак, розумові здібності, художнє мислення, збільшують потребу творчої праці, підвищують культуру усного й писемного мовлення.

Щоб збудити творчий потенціал, вміти зіставляти, образно мислити, використовуємо тексти-опори. Вони передбачають велику підготовчу роботу вибору художнього матеріалу на певну тему. Так, при вивченні поеми І. Драча «Чорнобильська мадонна» пропонуємо такий набір текстів-опор, який допомагає провести паралель між матір'ю-землею і рідною матір'ю; між трагедією що сталася в житті, і художнім твором – народною тугою «Летіла зозуля»; протиставити уражену чорнобильську землю і мрію людей про щасливу усміхнену матір, квітучу Україну, показати історичний характер розвитку буття (текст-опора «Дерево життя»), родинний зв'язок між батьками і дітьми (пісні «Чорнобривців насіяла мати», «Батьки і діти»).

Національно-патріотичне виховання здійснюється на основі проблемного вивчення художніх текстів, де є активна чи пасивна позиція героїв у ставленні до проблем національного відродження. Однією із центральних проблем у творчості вітчизняних письменників є збереження національних культурних цінностей. Образи рідного слова (Олександр Олесь «О слово рідне...», собору (О. Гончар «Собор»), червоної калини (В. Стус «Ярій, душе...»), які символізують духовні набутки народу, порівняння мови з хлібом (Л. Костенко «Біль єдиної зброї»), що підносить національну мовну проблему до рівня

найвищих життєвих проблем, протиставляється картинам нищення культурних надбань українців, у відтворенні яких головну роль відіграють образи з негативним емоційним зарядом: Мина Мазайло, його дружина і дочка, тьотя Мотя (М. Куліш «Мина Мазайло»). Володька Лобода (О. Гончар «Собор»), біла стужа, чорні води (В. Стус «Ярій, душе...») – ці образи уособлюють тих, хто втілює в життя антинаціональну політику або є прикладом духовної аморфності.

Про таке психологічне явище як розбрат між різними частинами українського народу, нехтування загальнолюдськими та народними морально-етичними нормами, що значно знижувало шанси національного відродження України, говоримо при вивченні оповідання М. Хвильового «Мати», роману Яновського «Вершники», вірша В. Стуса «За літописом Самовидця». Вивчаючи твори І. Нечуя-Левицького «Князь Єремія Вишневецький», І. Багряного «Тигролови», О. Довженка «Україна в огні», показуємо процес формування української національної ментальності під дією історичних факторів.

Розвиткові мовної особистості сприяє і позаурочна робота, спрямована на виховання учнівської молоді. Проведення предметних тижнів філології, святкування Міжнародного дня рідної мови та Дня української писемності, українські вечорниці та літературні вечори, мовознавчі турніри-конкурси – усе це допомагає викладачу донести до учнів істину: «Рідна мова – це основа нашого буття, це те, що вирізняє нас у світовому соціумі серед тисяч народів, робить особливими, унікальними у своїй самобутності».

Отже, зміст Програми з української літератури у старшій школі повністю підпорядковується головній виховній меті – формування національно свідому, духовно багату особистість, здатну до самовизначення, самореалізації та самовдосконалення. Але важливу роль відіграє також питання методичного інструментарію при реалізації цієї мети.

Список використаних джерел:

1. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді // Додаток до наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 року № 641.
2. Витоки творчості. Розробки уроків та позакласних заходів з розвитку творчих здібностей учнів: Посібник. – Д.: Сталкер, 1998. – 416 с.
3. Актуальні проблеми філології і методики викладання мов: Зб. наук. праць. – Кривий Ріг, 2005. – 216 с.